

Sirkku Wallin

Kaupunkisuunnittelua ja itseorganisoituvaa toimintaa

Kertomus Helsingin Herttoniemen muutoksesta

Urban transformation in action: Analysing urban planning and development in Helsinki

Urban planning seeks to steer urban transformation. This article analyses urban transformation at the local level from the neighbourhood perspective. The aim of the article is to describe local development and self-organizing local movements as well as formal urban planning initiatives taking place in the same neighbourhood. The article examines the role of local networks and participation in urban transformation. The analysis is based on an action research project in a neighbourhood of Helsinki. According to the analysis, urban complexity challenges urban planning. Urban transformation cannot be steered and anticipated only through the planning procedures. In order to patch up complex urban change, it is necessary to apply methods of community development and co-governance, and to engage the local community and its initiatives. Through partnerships and self-organization, they enhance the implementation of development initiatives and everyday life that constantly transforms urban space and local identities.

Keywords: action research, local development, participatory urban planning, urban transformation

Johdanto

Mies Vantaalta tuli tapaamaan Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmän tutkijoita kysyäksään, miten rakenteilla olevan alueen asukkaat voisivat vaikuttaa elinympäristöönsä ja arkielämään toimintoihin. Olisiko tutkijoilla tietoa, mallia tai esimerkkiä, jossa asukkaat olisivat olleet samalla viivalla aluetta rakentavien yritysten kanssa? Miehen mukaan rakentamiskohdetta työstivät rakennusyritysten ohella erilaiset ympäristö- ja energiatekniikan alan yritykset sekä kaupungin oma innovaatiokeskus. Asukkaiden keinot vaikuttamiseen oli käytetty aikanaan kaavoitusvaiheessa, varsinkin laihoin tuloksien. Kaupunginosayhdistyksen ehdotuksia ihmisenkokoisesta rakentamisesta, erilaisia elämäntapoja mahdollistavista asuntotyypeistä tai rakennusjärjestyksestä ei huomioitu kaavassa. Mies kertoi, että

kaavoituksesta toteutukseen siirryttäessä asukkaiden äänelle ei ollut enää tilaa. Äänestäminen kunnallisvaaleissa tai aktiivisuus lautakuntien toiminnassa ei auta, kun kokonaisen kaupunginosan kehittäminen tapahtuu alue- tai täydennysrakentamishankeena, missä rakennusyritykset mittaavat ulos saamansa rakennusoikeuden taloudellisten suhdanteiden mukaan.

Vantaalaisen vieraan kertomus kaupunkien kehityksen hallitsemattomuudesta ja osallistumisen vaikeudesta oli tuttu tutkijoille. Apua vieraalle ei ollut tarjolla, vaikka kaupunkisuunnittelun tutkijoiden tavoitteena on epäkohtien havaitsemisen ohella löytää vastaus siihen, miten kaupunkia tulisi kehittää ja ohjata.

Kaupunkisuunnittelu on hallinnollinen prosessi, joka tuottaa yksittäisen alueen tai rakennushankkeen suunnitelman, joko strategian tai

lainvoimaisen kaava-asiakirjan. Toisin kuin aluekehittämisen ohjelma- ja hankelähtöinen toteutus, kaavaprosessin vaiheet on lakisääteisesti määritelty ja eikä sen toteutusvastuuta voi jakaa virkamiehiltä ja kunnallisilta luottamushenkilöiltä paikallisille toimijoille (MRL § 20–21, 1999; Laki alueiden kehittämisestä § 45, 2014). Lain mukaan yleisempi kaava ohjaa yksityiskohtaisempaa, jolloin yksittäinen kaava ei ole vain paikallisiin tarpeisiin kohdennettu kehittämisinterventio, vaan osa laajempaa kunnallista ja seudullista maankäytösuunnitelmaa (MRL § 4, 1999). Menettelytavan vuoksi kaavoitusprosessi kestää vuosia.

Pitkästä kestostaan huolimatta kaavoitus on kuitenkin vain yksi väline ja vaihe kaupungin kehittämisessä, joskus jopa täysin toteutumaton osa kaupungin kehitystä. Kaava-asiakirjan toimeenpano ei ole hallinnon tehtävä, vaan suunnitelman toteuttavat kiinnostunut rahoittaja ja rakennuttaja sekä loppukäyttäjät, asuntojen ja toimitilojen ostajat, jotka lopulta muokkaavat uuden alueen näkösekseen. Toimeenpanon aikana suunnitelma usein muuttuu. Isoja infrastruktuurihankkeita lukuun ottamatta kaavoituksen arviointia tehdään kuitenkin vain esiselvitysvaiheessa tapahtuvassa vaikutustenarvioinnissa (YVA, IVA ja SVA -menettelyt). Toimeenpanon ja syntyneen elinympäristön arviointia (käyttöönoton jälkeistä arviointia, *post-occupancy evaluation*) tapahtuu vain satunnaisesti (Wallin & Horelli 2009). Näin ollen vuosien aikana jatkuvasti kaupunkitilassa tapahtuva transkalaarinen, eli eri aluetasoilla tapahtuvan toiminnan yhteisvaikutuksena syntyvä, muutos ei tule näkyviin (Salet 2006). Peittoon jäävät kaupunkitilaa jakavien, silti suorataan erilaisissa todellisuuksissa elävien, toimijoiden intressit ja voimavarat (Manzo & Perkins 2006; Boolens & Boonstra 2011).

Kaavoitusjärjestelmään ja kaavaprosesseihin liittyvien ongelmien, kuten kaupunkisuunnittelun hitauden sekä heikon ohjausvaikutuksen syynä on pidetty osallistuvaa suunnittelua. Erityisesti asukasosallistumisen on väitetty monimutkaistavan ja hidastavan kaavoitusta, vaikka perusteita väitteelle ei ole löytynyt suunnittelun tutkimuksissa ja viranomaisten tekemisissä selvityksessä (Bäcklund 2007; Staffans & Väyrynen 2009; Väyrynen 2010).

Tässä artikkelissa tarkastellaan kaupunkitilan muutosta alueen toimijoiden, asukkaiden ja erilaisten yhteisöjen toiminnan kautta sekä analysoidaan Helsingin Herttoniemen kaupunginosan kehitystä ja sen hallinnassa käytettyjä keinoja. Artikkelin kuvaava samanaikaisesti kaupunginosatasolla tapahtuvaa paikallista kehittämistyötä ja kaupunkisuunnittelun prosesseja. Artikkelissa kysytään, millaisena

kaupunginosan fyysinen ja toiminnallinen muutos näyttäytyy sekä mikä on paikallisten toimijoiden merkitys ja rooli alueen kehityksessä.

Vantaalta saapuneen vieraan kysymyksiin artikkeli vastaa vain osin. Artikkelin tyytyväisyyttä lähinnä valtaistamaan aktiivisia asukkaita ja perustelemaan sitä, miksi usein haastavana pidetty asukkaiden osallistuminen on kaupungin kehittämisessä tärkeää.

Aineisto ja menetelmät

Artikkeli perustuu Helsingissä, Herttoniemen kaupunginosassa, puolen vuosikymmenen aikana toteutetun toimintatutkimuksen tuloksiin. Esimerkkinä on ollut Flybergin (1998) käyttämä lähestymistapa Ålborgin kaupungin liikennesuunnittelun tutkimuksessa, mutta toisin kuin Flybergin osallistuvaan havainnointiin perustuvassa tutkimuksessa, Herttoniemen toimintatutkimukseen sisältyi käytännön kehittämisinterventioita. Aineistona on käytetty (ks. Liite 1):

- toimintatutkimuksen interventioista kertyneitä aineistoja
- toimintatutkimuksen kulkua ja tuloksellisuutta jäsentäviä aineistoja
- alueen suunnittelutietoja.

Aineistojen analyysi tapahtui systeemi-arviointiin kuuluvalla Hummelbrunner & Reynoldsin (2009) CATWOE-sisällönanalysillä, jonka nimi tulee analysoitavista kohteista (*clients, actors, transformation, worldview, owners, environment*). Kyseessä on arviointitutkimuksessa käytetty menetelmä, joka pohjautuu Peter Checklandin (1981) pehmeään systeemianalyysiin (*soft systems methodology*). Sisällönanalysillä pystyttiin joustavasti analysoimaan kaupunginosan muutokseen, toimijoihin ja heidän erilaisiin intresseihinsä liittyvää tietoa, vaikka aineisto on laaja, eri lähtökohdista ja erilaisilla menetelmillä kerätty. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa kirjoitettiin auki toimintatutkimuksen kulku ja kaupunginosan tapahtumat (*transformation*). Tämän jälkeen tunnistettiin eri tapahtumissa mukana olleet, toiminnan tavoitteena olleet kohderyhmät sekä toimintaa resurssineet toimijat (*actors, clients, owners*). Viimeiseksi kirjoitettiin auki edellä mainittujen intressit alueella ja heidän näkemyksensä kaupunginosan kehityksestä (*worldview, environment*). Sisällönanalysin tuloksia kutsutaan artikkelissa kehityskertomuksiksi.

Vaikka aineiston analyysissä käytettiin arviointitutkimuksen menetelmää, artikkelissa ei ole kysymys käyttöönoton jälkeisestä arvioinnista. Tällainen olisi edellyttänyt muun muassa systemaattista

kaupunkirakenteen ennen ja jälkeen -vertailua sekä kehittämisinterventioiden pohjalta rakennettavaa indikaattoriseurantaa, mikä ei välttämättä olisi tuonut esiin riittävällä tavalla kaupungin osan eri toimijoiden roolia ja merkitystä tai pystynyt sovitamaan toisistaan poikkeavia kehittämisinterventioita. Artikkelissa on kysymys toimintatutkimuksen kuvauksesta: aluemaantieteen ja etnografian menetelmiin nojaavasta yhdyskuntasuunnittelun tutkimuksen alaan kuuluvasta tapaustutkimuksesta.

Artikkeli etenee kolmessa osassa. Ensin esitellään tapaustutkimuksen tilalliseen ja toiminnalliseen muutokseen liittyvä käsitteistö ja lähestymistavat. Osiossa kuvataan, miten kaupunki ei enää näyttäyty yksinomaan teknisrationaalisenä, säädettyinä koneena, vaan systeemisnä, itseorganisoiduvana ja monitasoisena ”kudoksena”. Lisäksi avataan osallistuvan kaupunkisuunnittelun, paikallisen kehittämisen sekä toimintatutkimuksen väliset kytkennät, joihin Herttoniemen kaupunginosassa toteutetun toimintatutkimuksen viitekehys ja toimintamalli nojautuvat. Artikkelin toisessa osiossa kuvataan itse tutkimusalue, toimintatutkimuksen eteneminen alueella sekä analyysin tuottamista kehityskertomuksista esiin nousevat, kaupungin osan kehityksen kannalta keskeisenä pidetyt tapahtumat. Alueen toimijoiden haastatteluista, tapahtumista ja tutkijoiden materiaaleista kuvastuu kaupungin osan muutos. Tämän ohella kehityskertomukset sanoittavat alueen kehittämisinterventioiden kulkua sekä kehittämisessä mukana olleiden toimijoiden välisiä suhteita. Siten artikkelin kolmannessa osiossa kuvataan alueen osallisuusrakennetta ja tehdään päätelmiä toimijoiden merkityksestä alueen muutoksessa. Lopuksi pohditaan, miten kaupungin osan moniäänisyys ja kompleksinen muutos voitaisiin huomioida hallinnossa ja kaupunkisuunnittelussa.

Tausta ja keskeiset käsitteet

Suunnittelu kaupungin kehityksen ohjaajana

Kaupunki näyttyy kaupunkisuunnittelussa kokonaisuutena, jota voidaan tarkastella yksityiskohdista kerrallaan, mutta joka on silti enemmän kuin osiensa summa. Kaupungin kehitystä on sivuttu suunnittelun lähtökohdista tai lopputuloksena, joskus molempina. Kaupungin kehityksellä tarkoitetaan tässä artikkelissa tilallista ja toiminnallista kaupungin muutosta (*urban transformation*), joka on syntynyt kaupungin kehittämiseen (*urban development*) tähtäävän toiminnan tuloksena. Tämä toiminta on voinut olla tietoisesti toteutettua hallintokäytäntöjen (*governance*) ohjaamaa kaupunki-

suunnittelua (*urban planning*) tai paikallista, kehittämiseen tähtäävää yhteisöllistä toimintaa (*community development*). Tämä jälkimmäinen voi olla myös itseorganisoiduvaa (*self-organization*) ja jopa implisiittistä, erilaisten toimijoiden jokapäiväisestä toiminnasta kumpuavaa muutosta. Kaupungin kehitys ei ole välttämättä positiivista. Se voi olla myös negatiivista, jolloin viitataan esimerkiksi kaupungin hallitsemattomaan kasvuun tai vaikkapa köyhyyden ja autoistumisen lisääntymiseen.

Tarve ymmärtää kaupunki systeeminä on ollut nähtävissä teknisrationaalisissa kaupunkimalleissa, joita on rakennettu 1800-luvun lopusta aina viime päivisiin saakka (Christaller 1933; Faludi & Waterhout 2006). Tämä on näkynyt myös sosiologiasta ammentavassa yhteisöjen ja kaupunkimaisen elämäntavan tutkimuksessa (Castells 1996; Florida 2005) sekä viime vuosikymmenenä vaikuttaneessa hallinto- ja organisaatiotutkimuksessa, jossa kaupunki nähdään erilaisten toimijoiden ja organisaatioiden vuorovaikutteisena järjestelmänä (Sotarauta 1996; Rhodes 1996). Viime vuosina kaupunkia määrittävien sosiaalisten, hallinnollisten ja teknisten rakenteiden suunnittelussa on tunnistettu uudenlaisia, hallinnon ulkopuolisia toimijoita ja areenoita, jopa institutionaalista epäselvyyttä (vrt. Bäcklund & Mäntysalo 2010, *institutional ambiguity*; Allmendinger 2009, *soft spaces*; Innes & Booher 2010, *complexity planning* tai Boolens & Boonstra 2010, *self-organizing urban planning*). Siten kaupunkisuunnittelu on lähentynyt aluesuunnittelun ja kehittämisen piirissä vallitsevaa ajattelutapaa, jossa osallistuvalla suunnittelulla (*participatory planning*) on pyritty sitouttamaan paikallisia toimijoita suunnitteluun (Kopomaa 2012). Mutta toisin kuin jopa suoraan paikallisten toimijoiden itsensä toteuttamissa aluekehityshankkeissa, kaupunkisuunnittelussa osallistuminen ja toimijoiden aktiivisuus on liittynyt yksittäisiin suunnittelutapauksiin, yksittäiseen suunnitteluvaiheeseen tai jopa vain tiettyyn suunnittelutiedon keräämisen menetelmään. Kaavoituksen näkökulmasta tämä ei ole ollut ongelmallista. Koska kaavoitus on lineaarisesti etenevä lakisäätöprosessi, on kaupunkisuunnitteluun osallistumisen arvona usein pidetty prosessiin osallistuneiden lukumäärää, ei osallisten merkitystä tai kykyä suunnittelun substanssin tuntijana ja ohjaajana. Suuren osallistujamäärän on toivottu kompensoivan osallistujilta odotettua tapaa ottaa kantaa omien henkilökohtaisten intressien, ei kaupungin kokonaisvaltaisemman kehittämisen puolesta (Staffans 2004; Bäcklund & Mäntysalo 2010).

Kaupungin kehittämiseen tähtäävän kaupunkisuunnittelun ohjausvaikutus on kuitenkin ky-

seenalaistettu useissa suomalaisissa suunnittelun tutkimuksissa. Kaupunkisuunnittelun keskeiset välineet, kuten kaavoitus, eivät ohjaa esimerkiksi kaupunkiseutujen palvelurakennetta (Alppi & Ylä-Anttila 2007), hillitse kaupunginosien eriarvoistumista (Vaattovaara & Kortteinen 2003) tai ylipäättään tuota tehokkaasti eri kaavatasoilla asetettuja suunnittelun tavoitteita (Staffans & Merikoski 2011). Siksi tässä artikkelissa on haluttu nostaa esiin kaavaprosessin ulkopuolella sekä niiden rinnalla kulkeva paikallinen toiminta.

Osallistuvasta suunnittelusta itseorganisoituvien toimijoiden tukemiseen

Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmän tutkijat (YTK) aloittivat Helsingin Herttoniemessä vuonna 2004 osallistuvan suunnittelun tutkimus- ja kehittämishankkeen, jonka tarkoituksena oli ymmärtää kaupungin keskeisiä toimintoja ja samalla kaupunginosan tilaa. Tutkimushanketta jatkettiin alueella lopulta vuoteen 2009 saakka.

Toimintatutkimus kohdentui kahteen asiaan: osallistumisrakenteen edistämiseen ja kaupunkirakenteen kehittämiseen¹. Toimintatutkimus ei ollut ainoa Herttoniemessä vaikuttava tekijä, vaan pikemminkin yksi alueella toimivista hankkeista. Mutta toisin kuin muissa hankkeissa, toimintatutkimuksen avulla tunnistettiin ja seurattiin pitkällä aikavälillä Herttoniemen alueen tapahtumia, voimavaroja sekä alueen kaupunkirakenteeseen vaikuttavia muutostekijöitä muun muassa analysoimalla alueen tilastotietoja ja suunnitteluasiakirjoja, toteuttamalla alueella kaksi kyselyä ja useita työpa-japohjaisia toimijatilaisuuksia sekä osallistumalla paikallisten asukkaiden järjestämiin tilaisuuksiin². Esimerkiksi kyselyn ja työpaajojen voimavarakartoituksen pohjalta rakennettiin alueen toimijoiden kanssa yhteinen visio kaupunginosan kehityksen suunnasta. Vision mukaisia, yhdessä sovittuja kehittämistoimenpiteitä lähdettiin viemään eteenpäin asukkaiden ja virkamiesten osoittaman kiinnostuksen mukaan siten, että kunkin toimenpiteen toteuttajana ja omistajana oli paikallinen toimija. Osallistuvasta suunnittelusta siirryttiin siis luonteesta osallistuvaan ja yhteisölliseen toteutukseen (*co-production*), mikä oli suunnittelun toimeenpanon ja sen tuloksena syntyvän elinympäristön ylläpidon kannalta ensiarvoisen tärkeää.

Toimintatutkimus on yhteiskunta- ja käyttäytymistieteissä vakiintunut tutkimusote, jossa tutkimus on yhtä aikaa kohdetta selittävä ja muuttava tekijä (Alasuutari 1993). Käytännössä tämä tarkoittaa edeltä käsin sovittua tutkimusasetelmaa,

jossa tutkija toteuttaa yhteistyössä tutkittavien henkilöiden kanssa erilaisia interventioita (Kuula 1999). Toimintatutkimus ei sinällään ole mullistava lähestymistapa suunnittelun tutkimuksessa. Kaupunkisuunnittelun tutkimus on luonteeltaan praktinen tieteenala. Kurt Lewinin (1947) lanseeraama toimintatutkimuksellinen spiraali sopii luonteesta esimerkiksi kaavoitusprosessiin, jossa tilanteen hahmottaminen, suunnittelu, toiminta, havainnointi, arviointi ja uusi suunnittelu nivoutuvat osaksi perinteistä tapaa suunnitella ja ymmärtää kaupunkia erilaisina vaiheistettuina jatkumoina (Horelli 2002).

Toimintatutkimuksen menetelmäksi valittiin verkostomaisen oppivan kehittämisen malli (VOK), jollaista oli aiemmin käytetty muun muassa Helsingin Malminkartanossa tehdyssä lähiötutkimuksessa sekä Pohjois-Karjalassa toteutetussa aluekehittämishankkeessa (Horelli & Vepsä 1995; Horelli 2002). VOK:ssa paikallisen kehittämisen metodiikkaa kohdistetaan kaupunkisuunnitteluun, osallistuvan suunnittelun ajattelutapaan nojaten. VOK:lla pyritään aktivoimaan ja valtaistamaan paikalliset toimijat (Jacobs 1961), etsimään heidän välilleen ymmärrystä (Forester 1999) sekä tunnistamaan ja asemoimaan heidän intressinsä osaksi kaupunkisuunnittelun interventioita (Innes & Booher 2010).

VOK:n lähestymistapa on sukua muun muassa Helsingin Maunulassa käytössä olleisiin paikallisen kehittämisen menetelmiin, joissa asukkaita ja paikallisia aktivisteja kannustettiin tuottamaan tietoa tarpeellisiksi koetuista kehittämisen kohteista, osallistumaan kehittämisinterventioihin sekä arvioimaan kehittämisen tuloksia (Kurki 2005). Samoin monet VOK:n kautta tavoitellut elinympäristön kehittämiskohteet olivat tuttuja Helsingin kaupungin Lähiöprojektissa, jota myös toteutettiin osallistuvien menetelmin Itä-Helsingin alueella (Piimies 2008).

VOK kuitenkin poikkeaa Helsingin kaupunkisuunnittelussa käytetyistä osallisuusmenetelmistä. Esimerkiksi Lähiöprojektissa suunnittelija on toiminnan organisoija tai tapahtuvan vuorovaihtuksen mediaattori, jonka osallistaa asukkaita. VOK:ssa osallistujien rooli on itsenäisempi. Se ulottuu perinteistä suunnitteluun osallistumista pidemmälle: suunnittelua edeltävästä tavoitteen asetelusta aina suunnittelun toteutukseen ja arviointiin. Kaupunginosan kehittämisen kannalta VOK tarjoaa suoran siirtymän suunnittelusta toteutukseen, omaan elinympäristöön liittyvien tapahtumien ja toimenpiteiden yhteissuunnitteluun ja vertaistuotantoon (*co-design* ja *co-production*) (Leader 2004; Wallin & Horelli 2010; Hamdi 2010).

Toinen VOK:n tuoma poikkeus oli tapa tuoda osallistumismahdollisuus osaksi tavallista arkea. Kaupunkisuunnittelun projektilähtöisen suunnittelutiedon keräämisen sijaan jatkuva paikallinen kehittäminen tarjosi toisenlaisen tavan ja sisällön osallisuudelle. Harva kaupunkilainen uskaltautuu ottamaan kantaa asukastilaisuudessa kaupungin osassa vireille tulevaan kaavaan, mutta omien lasten harrastuspaikassa tai asukastalossa järjestetyssä keskustelutilaisuudessa moni ottaa kantaa siihen, mitkä asiat ovat tärkeitä heidän omassa elinympäristössään ja miten niitä tulisi vaalia. Kaupunkilaisen näkökulmasta suunnitteluun osallistuminen on yhteisöllisen toiminnan lisäarvo. Osallistumisen pääasia on oman arjen tekeminen ja omaan tulevaisuuteen vaikuttaminen. Kokemuksen osallistumisesta ja vaikuttamisesta tulisi liittyä arjen tekemiseen, ei vain osallistujan oman mielekkyyden vuoksi, vaan myös siksi, että se selkeyttää ja antaa kontekstin mielipiteen sisällöstä osallistumista tutkivalle tai kaupunkia suunnittelevalle ammattilaiselle.

Kolmanneksi VOK nostaa keskiöön suunnittelun kohteen eli substanssin. Tässä tapauksessa kyseessä oli arjen toimintojen sujuvuus tietyllä alueella. Kohteena oli Herttoniemen rakenteellinen ja toiminnallinen kehittäminen asumisen, palveluiden, liikkumisen sekä työskentelyn näkökulmasta. Siitä toteutettaisiinko kehittäminen kaavoitusprosessien tai kenties muunlaisen tilojen ja toimintojen hallintana, keskusteltiin vasta tavoitteenasettelun jälkeen.

Toimintatutkimuksen analyysissä nousi esiin, että VOK on itsessään kaupunkikehittämisen malli. Suomalaisessa suunnitteluperinteessä tällainen kaupungin kehittäminen (*urban development*) on kaupungin hallinnon tehtävä. Helsingin kaltaisessa suurkaupungissa vastuu on pirstoutunut kaupunkisuunnitteluviraston, rakennusviraston, künsteistöviraston sekä lukuisten kaupungin palvelutoimintoista vastaavien virastojen kesken. Kaupungin talous- ja hallintovirasto nimeää alueen kehityksestä vastuullisen suunnitteluryhmän ja pääsuunnittelijan vain uusien aluerakentamiskohteiden osalta. Olemassa olevien kaupunginosien suunnittelukohteet ja uudet toiminnot suunnitellaan ja ohjataan eri hallintokuntien tuottamien strategioiden ja suunnitteluasiakirjojen pohjalta.

Virkamiehet, maanomistajat ja rakennusliikkeet ovat jo pitkään halunneet osallistaa paikallisia toimijoita, mutta lähinnä loppukäyttäjän roolissa (Mäenpää 2011; Kopomaa 2012). Helsingin Herttoniemessä loppukäyttäjien rooli muuttui toimintatutkimuksen aikana, ei yksin VOK:n ansiosta,

vaan uuden aktiivisen kaupunkilaisuuden myötä. Herttoniemessä toteutetussa tutkimusasetelmassa kaupunki hallintona jäi taka-alalle. Toimintojen ja tilojen käyttäjinä nähdyt asukkaat ja yhteisöt kohosivat perinteisten kaupunkisuunnitteluun vaikuttavien toimijoiden rinnalle. Asukkaat, kansalaisjärjestöt ja paikallisten organisaatioiden työntekijät, jopa osallistumistilaisuuksiin tulemattomat, passiiviset toimijat saivat kukin oman painoarvonsa sen mukaan, millä tavalla he omaa elinympäristöään muuttavat. Kuten Kuoppa (2012) toteaa, muutos voi olla joko tietoista kehittämisinterventioon osallistumista tai pelkästään vaikuttamista kaupunkitilaan jokapäiväisellä toiminnalla. Jokainen valittu reitti, kulutettu palvelu ja eletty hetki on osa kaupungin muuttuvaa kudelmaa.

Yllä esitetty lähestymistapa voi vaikuttaa kaootiselta. Käytännössä on kuitenkin selvää, että iltapäivähoitoon sopivien toimipaikkojen, yhteisöpihan ja paikallisten linja-autovuorojen muuttaminen ovat eri suunnitteluprosesseja, mutta yhdessä ne tekevät kaupunginosasta lapsiperheelle joko hyvin tai huonosti sopivan paikan elää. Toimintatutkimuksen haasteeksi jäi osoittaa, miten paikallisesti tunnistettujen toimintojen yhteissuunnittelu, ajoittaminen sekä tietoinen edistäminen voitiin tehdä näkyväksi ja relevantiksi tavaksi suunnitella ja kehittää kaupunginosaa.

Kaupunginosan muutos toimintatutkimuksen tulkitsemana

Ulkoisia muutospaineita ja sisäistä sopeutumista – Herttoniemi osana Helsingin muutosta

Herttoniemi on vahvasti omaleimainen kaupunginosa, joka on muuttunut 1950-luvulla rakennetusta metsälähiöstä Helsingin kantakaupunkiin kiinnikasvaneeksi esikaupunkimaiseksi kokonaisuudeksi. Herttoniemi on suomalaisen keskikokoisen kunnan kokoinen ja Helsingin kaupungistumiskehityksen peili, jossa ulkoiset ja sisäiset muutospainet (*push and pull factors*) vuorottelevat.

Kaupungin kehityksen kannalta Herttoniemi on mielenkiintoinen, sillä alueen kaupunkirakenne ja -toiminta ovat olleet jatkuvassa muutoksessa koko sotien jälkeisen ajan. Kaupunginosa on toiminut Helsingin keskusta-alueen reunana, jonne asuminen ja työpaikat sijoittuvat. Metron saapuminen ja Itä-Helsingin rakentuminen tekivät Herttoniemen työpaikka-alueesta kauttakulun paikan 1980-luvulla. 1990–2000-luvuilla entinen satama- ja teollisuusalue muuttui Herttoniemenrannan asuinalueeksi, uudeksi eurooppalaisista suurkaupungeista tutuksi

waterfront-alueeksi ja alueen teolliset työpaikat palveluvaltaisiksi (Putkonen & Huusko 1994; Packalén 2008; Museovirasto 2009).

2010-luvulla Herttoniemenrannan aluerakentaminen on vähitellen päättymässä, mutta ulkoisten muutostekijöiden paine ei hellitä. Pääinvestoin. Helsingin metropolialueen paineet lisätä asuntotuotantoa ja tiivistää kaupunkirakennetta kohdistuvat voimakkaasti Herttoniemeen. Tonttivarannon huvetessa vanhat, vihreät asuinalueet näyttävät rakennusliikkeiden kannalta kiinnostavilta kohteilta. Mikäli vuonna 2013 laadittu Helsingin kaupungin visio vuoden 2050 yleiskaavasta toteutuu, Länsi-Herttoniemen alue täydennysrakennetaan tavalla, joka muuttaa aluetta kaupunkikuvallisesti ja laajentaa väestöpohjaa entisestään (*Helsingin yleiskaava: Visio 2050*).

Kaupunginosan muutoksen analyysi osoittaa, että metropolikehityksen tuomat ulkoiset paineet heijastuvat kaupunginosan sisäisiin kipupisteisiin. Herttoniemeen liittyy sosiaalisia haasteita, kuten länsipuolen väestön ikääntyminen, Herttoniemenrannan sosiaalinen segregatio ja palvelurakenteen puutteet. Laajasalosta poistuneen öljysataman tilalle tuleva Kruunuvuoren asuinalue tuo taas mukanaan lisää paineita Herttoniemen toiminnalliselle rakenteelle. Erityisesti Herttoniemen läpi suuntautuvan liikenteen hallintaan ja palvelurakenteen kehittämiseen tarvitaan kaupungin suunnittelutyötä ja investointeja.

Toimintatutkimuksen myötä syntyneistä kehityskertomuksista ilmenee, että kaupungin keskuksihallinnon näkökulmasta ratkaisun avaimia etsittiin Herttoniemen keskuksen rakentamisesta. Painopiste oli joukkoliikennepalveluiden lisäämisessä, johon kuului uuden laajemman metro- ja linjautoaseman rakentaminen. Ajatuksena oli tarjota liikkumispalveluiden yhteydessä myös muita, pääsääntöisesti kaupallisia palveluita. Herttoniemen metroaseman tilalle haluttiin fyysisesti Kampin kauppakeskusta muistuttava, kaakkoisen alueen liikenteen, palveluiden ja työpaikkojen keskittymä, johon alueen palvelut koottaisiin.

Kaupungin hallinnon kehittämissuunnitelma ei kuitenkaan ollut näin selkeä ja suoraviivainen paikallisten toimijoiden näkökulmasta. Asukkaat halusivat säilyttää asuinalueidensa tuntumassa sijaitsevat nykyiset kirjastot, koulut ja kauppalpalvelut. Niin Herttoniemessä, Roihuvuoressa kuin Herttoniemenrannassakin muodostui omia aktiivisia asukasryhmiä, jotka eivät vain vaatineet palveluidensa säilyttämistä alueella, vaan aktiivisesti järjestivät ja ylläpitivät muun muassa ruokapärejä ja lasten harrastustoimintaa.

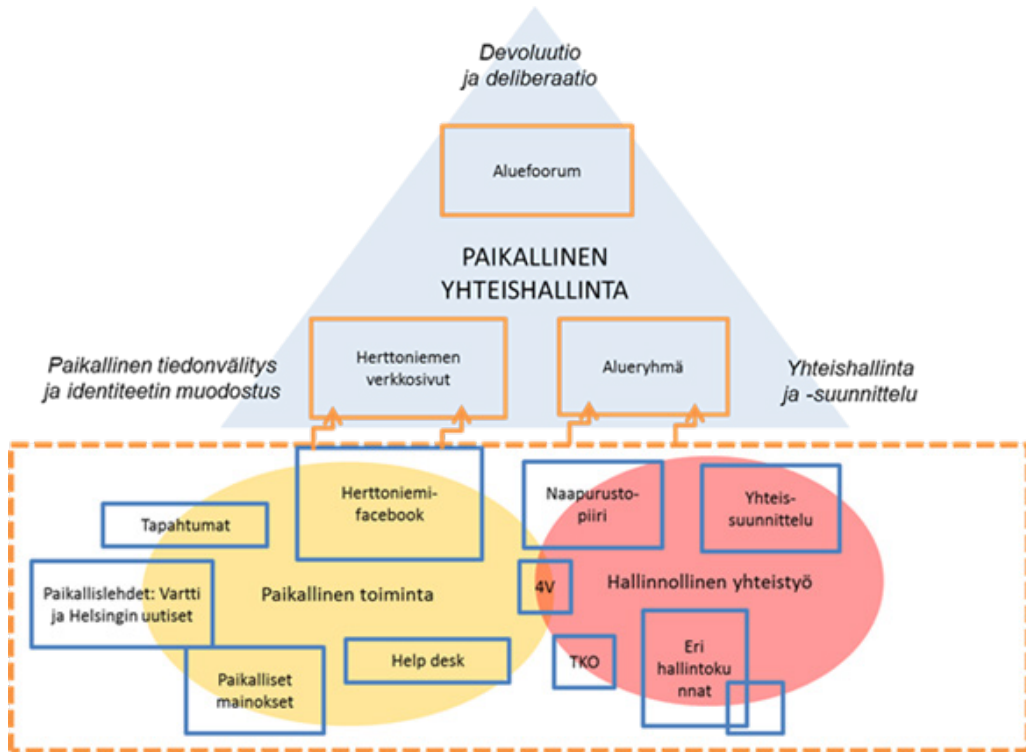
Asukkaille ja paikallisille toimijoille suunnatut kyselyt ja suunnittelutilaisuudet osoittivat, että kaupunginhallinnon suunnitelmat olivat heille tuntemattomia. Toisin kuin yhdessä naapureiden kanssa ideoidut leikkipuistot ja asukastalot, kaupungin kehittämistoimet koostuvat toisistaan erillään olevista metroaseman alueen ja Kettutien asemakaavoista sekä eri hallinnonalojen kehittämishankkeista ja periaatepäätöksistä. Niiden seuraaminen ja niihin osallistuminen oli tavalliselle herttoniemeläiselle haastavaa. Seuraavassa luvussa kuvataan, miten toimintatutkimus nivoutui tilanteeseen.

Paikallinen tulee näkyväksi – osallistumisrakenteen jäsenyy

Jotta kaupunginosan kehittämiskohteita voitiin tehdä näkyviksi, piti alueen toimijat löytää ja sitouttaa mukaan toimintaan. Toimijoilla ei tässä tarkoiteta yksinomaan asukkaita, vaan laajasti erilaisia paikallisia yhteisöjä, järjestöjä ja yrityksiä sekä alueella julkisia palveluja tarjoavia kaupungin työntekijöitä. Yhdessä nämä muodostavat ns. alueen osallisuusrakenteen³, jonka tutkijat ja virkamiehet toivoivat edistävän yhteisesti jaettuina kehittämistavoitteita. Paikallisesti tärkeitä toimijoita osallisuusrakenteessa olivat jo ennen toimintatutkimusta muun muassa Herttoniemiseura sekä monet alueen vapaaehtoiset järjestöt, kuten Oranssi ry ja Suomen Punaisen ristin paikallisosasto. Osallisuusrakenteen oli kuitenkin varsin hajanainen, koska toimijoita oli paljon. Herttoniemen aluetöntekijän vuonna 2005 tekemän selvityksen mukaan yksinomaan lasten ja nuorten palveluita tarjoavia yhteisöjä tai organisaatiota oli alueella lähes 40. Keskinäistä kommunikaatiota ei ollut, eikä varsinkaan yhteistä tavoitteenasettelua.

Osallisuusrakenteen tiivistämiseksi luotiin niin kutsuttu Herttoniemen malli, joka pyrki jäsentämään alueen toimijoiden yhteistyötä (Kuva 1). Erilaisten *roundtable*-tyyppisten haastattelu- ja suunnittelutilaisuuksien (Forester 1999) sekä yhdyskuntatyöntekijän tekemän toimijakartoituksen jälkeen selvisi, että kaupunginosayhdistys Herttoniemiseura oli järjestänyt alueella epävirallisia eli *informaaleja* asukasiltoja. Herttoniemen mallissa ne nimettiin aluefoorumiksi (*Neighbourhood Assembly*), jonka tarkoituksena oli kokoontua kahdesti vuodessa. Sen tueksi perustettiin alueryhmä (*Local Committee*), joka vakiintui alueen virkamiesten ja erilaisten asukas- ja harrastusjärjestöjen edustajien puoliviralliseksi (*semi-formaali*) kohtaamistilaisuudeksi. Yhdessä nämä kaksi olivat eräänlainen eduskunta ja hallitus.

Herttoniemen mallin käyttöönoton jälkeen aktiivisuus kaupunginosassa suorastaan ryöpsähti eteen-

Kuva 1. Herttoniemen malli, joka rakennettiin alueryhmässä toimintatutkimuksen aikana.

Figure 1. The model of Herttoniemi. The co-governance and participation structure built by the Local Committee in the action research.

päin. Alueryhmään osallistuvien asukkaiden määrä vakiintui nopeasti noin kahteenkymmeneen, jopa kolmeenkymmeneen henkilöön, joista kukin edusti alueella toimivaa vähintään kymmenien ihmisten organisaatiota. Aluefoorumeissa puolestaan kokoontui kerrasta riippuen noin 30–50 alueen asukasta.

Koska toimijoiden yhteensaattaminen oli tapahtunut yllättävän nopeasti, Herttoniemen mallia piti kehittää ”lennosta”. Tapahtumien ja kokousten ohella asukkaat ja järjestötoimijat työstivät yhdessä paikallisten virkamiesten ja tutkijoiden kanssa uudenlaisia työkaluja ja yhteydenpitokeinoja. Perinteisten keinojen ohella päätettiin kokeilla paikallista sähköistä viestintää (*community informatics*). Vuonna 2005 löytyi Herttoniemen asukkaista ryhmä, joka halusi perustaa kaupunginosasivut Helsingin kaupunginosayhdistykset (Helka) ry:n tarjoamassa verkkotilassa. Roihuvuoressa asuvat aktiivit seurasivat pian perässä. Yksinomaan asukkaiden itsensä ylläpitämät sivut imivät nopeasti alueen tapahtumat ja toiminnan sivuilleen. Samalla ne aktivoivat uusia asukasryhmiä aloittamaan oman toimintansa. Verkkosivut ja niiden käyttö

mobiililaitteilla koettiin keskeiseksi osallistumisen tukirakenteeksi, mutta myös osallistumisen tavaksi. Siitä tuli alueen keskeinen viestinnän, verkostoitumisen ja vaikuttamisen kanava. Vapaaehtoisesti mukana olevat ihmiset vaihtuivat ja uudet kiinnostuneet pääsivät mukaan toimintaan kaupunginosasivujen avulla.

Kaupunginosasivujen esiinmarssia ei voi pitää yllättävänä tai yksinomaan tutkimusalueen erityispiirteenä. Kyse oli pikemminkin siitä, että kansallinen ICT-buumi läpäisi myös Herttoniemen kaupunginosan. Sosiaalinen media nousi tavallisten käyttäjien tietoisuuteen juuri samoihin aikoihin ja noste erilaisten yhteisöllisten verkkopalveluiden kehittämiseen oli suuri. Toimintatutkimus edisti kaupunginosasivujen toimintaa muun muassa tarjoamalla resursseja sekä kehittämällä Helka ry:n ja kaupunginosan aktiivien kanssa uusia sähköisiä työkaluja (Wallin & Horelli 2010; Wallin & al 2012). Yksi näistä oli verkkosivuilla toimiva palvelutiski (Horelli & Wallin 2006), johon toimintatutkimus käytti paljon aikaa, mutta joka ei koskaan lähtenyt lentoon asukkaiden käytössä.

Paikallinen toiminta ja kaupunkisuunnittelu kohtaavat

Paikallinen aktiivisuus näkyi myös kaupunkisuunnittelun kentällä. Niin kaupungin hallinnon kuin asukkaidenkin mielestä alueen tärkein kehitettävä kohde oli Herttoniemen metroasema. Jo tutkimustyön alussa tehdyissä haastatteluissa ja kyselyissä oli selvinnyt, että asemarakennus ja sen ympäristö koettiin turvattomana. Yhdessä alueryhmän ja asukkaiden kanssa perustettiin toimintaryhmä, niin sanottu ”metroryhmä”, joka palkkasi oman arkkitehdin suunnittelemaan metroasemalle muun muassa uutta valaistusta, lisää kaupallista toimintaa sekä yleisilmeen kohennusta. Näitä kaikkia oli sittemmin luvassa, joskin eri muodossa kuin asukkaat odottivat.

Kuten edellisessä luvussa kuvattiin, Kaupunkisuunnitteluvirasto (KSV) käynnisti yhdessä Helsingin seudun liikenteen (HSL) kanssa kaavamenettelyn, johon kuului arkkitehtikilpailu metroaseman ja sen lähiympäristön suunnittelusta. Kilpailun arkkitehdeille annettiin vapaat kädet aseman alueen suunnitteluun, ja suunnitelmien arviointi tapahtui virkamies- ja asiantuntijavetoisesti kaupunkisuunnitteluvirastossa ja -lautakunnassa. Vaikka metroasemalle oli tehty paikallisten toimijoiden ”metroryhmässä” valmis suunnitelma, sitä ei huomioitu suunnittelukilpailun säännöissä eikä kilpailutulosten arvioinnissa. KSV:n kilpailun tuloksena syntyi suunnitelma kolmikerroksisesta asemarakennuksesta, josta ensimmäinen kerros on varsinaista metroasemaa ja toinen varattu kaupallisille palveluille, kuten Kampin kauppakeskussakin. Kolmas kerros oli suunniteltu asuinkäyttöön. Metroaseman viereen suunniteltiin erikseen HSL:n metron ohjauskeskusrakennus sekä uusi linja-autoasema. Eräänlaisena ”kirsikkana kakun päällä” suunnitelmassa oli metroaseman ja K-Hertan väliin piirretty 23-kerroksinen hotellirakennus, josta saatavilla tuloilla oli tarkoitus rahoittaa asemarakennusta ja uusia liikenne- ja palveluratkaisuja.

Kilpailun myötä metroasema ja koko Herttoniemen keskuksen kehittäminen joutuivat vastatuuleen. Ennen suunnittelukilpailua, erityisesti vuosina 2004–2006, kaikki olivat kannattaneet metroaseman uudistamista. Asukkaiden suhtautuminen metroaseman kehittämiseen muuttui radikaalisti suunnittelukilpailun tulosten selvittyä. Suunnitelmaa pidettiin mittakaavaltaan liian suurena ja kaupunkikuvallisesti paikkaan soveltumattomana. Erityisesti aukiolle suunniteltu tornitalo oli kritiikin kohteena.

Nyt kymmenen vuotta suunnittelun käynnis-

tymisen jälkeen alue odottaa edelleen toteutusta. Vaikka alueen kaava on valmis ja HSL:n ohjauskeskus valmistunut, on metroaseman kehittämisen viivästynyt. Tämä on johtunut monesta syystä. Ajankohta ei ole suosinut hanketta. HSL:n voimavarat ovat kuluneet automaattimetroa varten tehtyihin metroasemien muutoksiin ja peruskorjauksiin. Yhdeksi syyksi Herttoniemen aluearkkitehti nimesi sen, ettei tornille ja asemarakennuksen kahdelle ylimmälle kerrokselle löytynyt rakennuttajaa. Kalasatama ja muut lähialueen aluerakentamishankkeet ovat olleet rakennusyrityksille ja kiinteistökehittäjille kiinnostavampia kohteita. Siksi vielä vuosina 2010–2011 paikalliset virkamiehet etsivät alueryhmässä keinoja, joilla Kaupunginkirjasto, Sosiaalivirasto sekä alueen järjestöt olisivat voineet toimia edes metroaseman keskimmäisen kerroksen tilaajina. Keskushallinnon tasolla ei kuitenkaan löytynyt ratkaisua. Se olisi edellyttänyt kaupungilta paitsi mittavia investointeja, myös käytännön kokemusta kaupungin hallintokuntien välisestä tilatuotannosta. Samoien virastojen voimavarat olivat kiinni Länsi-Herttoniemen Kettutien sosiaaliaseman kiinteistön kohtalossa: kaupungin omistaman peruskorjausta vaativan kiinteistön muuttaminen täydennysrakentamishankkeen kautta asunnoiksi oli laukaissut toisen kaavakonfliktin paikallisten asukkaiden kanssa.

Koska toteuttajaa ja rahoittajaa ei ole löytynyt, metroaseman ympäristö on säilynyt ennallaan myös liikennejärjestelyjen osalta. Kaupunginvaltuusto teki vuonna 2013 pitkän aikavälin investointilinjauksessaan päätöksen Kruunuvuorenrannan sillan rahoittamisesta. Päätös 14 000 uuden asukkaan liikenne- ja palveluratkaisusta siirsi hamaan tulevaisuuteen naapurikaupunginosassa Herttoniemen liikeympyrän tilalle suunnitellun kevyen liikenteen rakentamisen ja Linnanrakentajantien autoliikenteen tunneloinnin (esim. Silfverberg 2014). Olemassaolevan alueen asukkaat ovat jääneet ilman tarvitsemiaan palveluja, ja väkimäärän ja liikenteen lisääntyessä elinympäristön viihtyisyys heikkenee entisestään. 40 000 asukkaan liikenteellinen keskus odottaa kehittämistään, kunnes Herttoniemen metroaseman kaava ajan mittaan vanhenee tai piirretään uudelleen sopivan investoijan ilmaantuessa.

Herttoniemen keskuksen tapaus kuvastaa sitä, miten vähän kenelläkään toimijoista on valtaa vaikuttaa kaupunkirakenteeseen yksin. Kaupunkisuunnittelun prosessilla voidaan mahdollistaa yksittäisiä kehittämiskohteita, jotka ovat merkityksellisiä koko kaupungin tasolla. Niiden toteutus ja soveltuvuus ovat kuitenkin monenlaisten reunaeh-

tojen sanelemia, eikä prosessin lopputulos ole ennalta-arvattavissa. Herttoniemen keskuksen tapaus kuvastaa myös asukkaiden ja alueen toimijoiden kykyä muuttaa suhtautumistaan suunnitteluun. Herttoniemen metroaseman tapauksessa aktiivit YIMBY (*yes-in-my-backyard*) -asukkaat muuttuivat *not-in-my-backyard* -asukkaiksi eli NIMBY:iksi.

Roihuvuoren yhteispiha oli toinen tutkimuksen kannalta merkittävä kehittämiskohde, mutta mittakaavaltaan paljon pienempi. Sen suunnittelu oli toimijamäärältään moninaisempi ja silti suoraviivaisempi. Prosessia helpotti se, että toisin kuin metroaseman alueella, yhteispihaan ei tarvittu kaavamuutosta, vaan se voitiin toteuttaa muutoksenhakumenettelyllä. Toimintatutkimus fasilitoi sähköisiin työkaluihin ja kaupunginosasivuihin tukeutuvan osallistuvan suunnitteluprosessin, jossa eri-ikäiset ihmiset, pienistä lapsista vanhuksiin saakka, pääsivät suunnittelemaan pihaa (Saad-Sulonen & Horelli 2010). Yhteispiha valmistui elokuussa 2011. Se on ollut alueen asukkaiden päivittäisessä käytössä valmistumisestaan saakka. Pihaa on ylläpidetty nuorisotalon ja vanhusten palvelukeskuksen koordinoimana ja alueen asukkaat ovat voineet osallistua ylläpitoon esimerkiksi kaupunkiviljelyn keinoin.

Kahden suunnittelutapauksen kehityskertomusten vertailu osoittaa, että perinteinen asiantuntijavetoinen kaupunkisuunnittelu ei huomioinut asukkaita ja heidän potentiaaliaan suunnittelussa. Se ei myöskään ole osannut perustella alueen merkitystä investoijille ja siksi kaupunkirakenteellisesti merkittävän kohteen toteutus on hidastunut. Samaan aikaan, samojen toimijoiden kanssa toteutettuna, osallistuva suunnittelu oli toisaalla ristiriidaton, nopea ja sujuva tapa suunnitella, tuottaa ja ylläpitää kaupunkitilaa. Yksi syy tähän oli yhteisrahoitteinen tuotantomalli, josta sovittiin alueryhmässä vakiintuneen kehittämiskumppanuuden pohjalta. Tuotantomallia tuki toimintatutkimuksen Lähiörahastosta saama lisärahoitus. Näin alueella toimivan vanhusten palvelukeskuksen sekä paikallisen nuorisotalon ja leikkipuiston työntekijät ja asiakkaat sitoutuivat mukaan hankkeeseen. Epämuodollinen ja käyttäjälähtöinen toimintatapa oli mahdollinen mittakaavaltaan pienessä hankkeessa, jossa rakennuskohteen rahoittajat ja käyttäjät olivat mukana suunnittelun jokaisessa vaiheessa. Toimintatutkimukseen perustuvassa tutkimus- ja kehittämishankkeessa voitiin verkostomaisen oppivan kehittämisen metodiiikkaa käyttämällä tunnistaa, suunnitella ja toteuttaa muutosta kaupunkitilassa. Paikalliset toimijat ovat pystyneet sopimaan tilan jaetusta käytöstä ja ylläpidosta vielä toimintatutkimuksen päätyttyä.

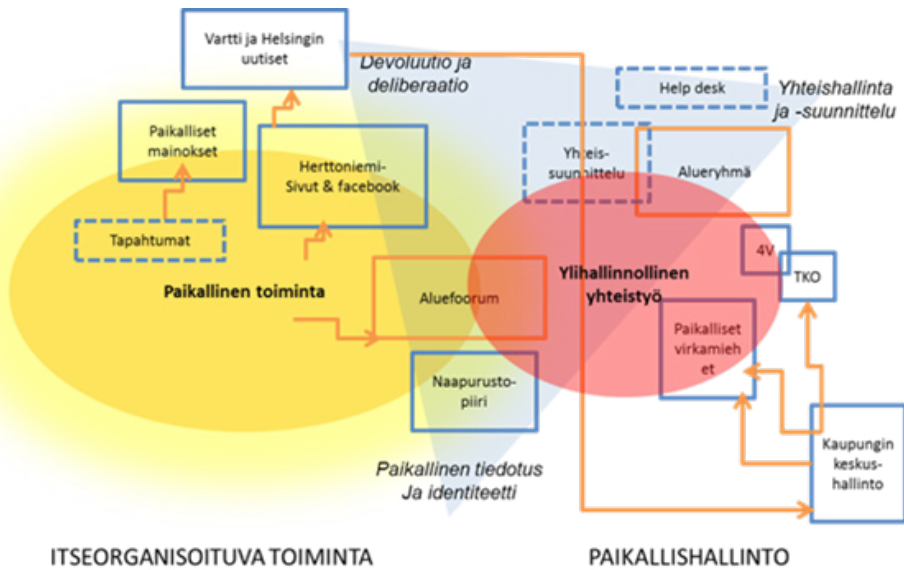
Itseorganisoiminen paikallisena muutosvoimana

Edellä esitetty antaa alueella tapahtuneesta muutoksesta ja sen suunnasta todellista koherentimman kuvan, sillä kehityskertomuksia on tuettu tutkijan omilla muistiinpanoilla ja suunnitteludokumenttien tiedoilla. Yksinomaan kehityskertomusten kautta käy ilmi, miten kompleksiselta kaupunginosan muutos näytti mukana olleiden toimijoiden näkökulmasta. Moni oli ollut mukana useassa eri muutosprosessissa. Toisaalta yksittäisessä prosessissa mukana olleet henkilöt saattoivat vaihtua moneen kertaan matkan varrella. Lisäksi on erotettavissa kolmannen tyyppin tapaus, kuten Herttoniemen metroaseman suunnittelu, jossa itse prosessi muuttui matkan varrella niin, etteivät edes mukana olleet toimijat enää tunnistanee olevansa samassa kehittämissuhteissa.

Kehityskertomusten tarkastelu osoittaa myös, että toimintatutkimuksen merkitys osallisuusrakenteen kehittämisessä oli pienempi kuin tutkijat ja alueryhmän toimijat alunperin toivoivat. Herttoniemen malli (Kuva 1) pyrki viitoittamaan sitä, miten alueryhmän, aluefoorumien ja kaupunginosasivujen avulla voidaan koordinoita alueen toimintaa paikallista identiteettiä tukevalla tavalla. Paikallisen itsehallinnon oli tarkoitus nivoutua osaksi vakiintuneita kunnallishallinnon rakenteita, niin sanottuja virallisia eli *formaaleja* toimijoita. Toimintatutkimuksessa yritettiin rakentaa kaupunginosaan toimivaa ja osallistavaa hallinnan mallia, joka olisi voinut suoraviivaisesti ohjata ja koordinoita alueen toimintoja. Analyysin mukaan sellaista ei syntynyt.

Tarkempi tutustuminen Kuvaan 2 osoittaa, ettei tulos kuitenkaan ollut toivoton. Herttoniemen osallisuusrakenteen on vain erilainen kuin tutkijat sen alueryhmän kanssa alun perin hahmottelivat. Toimintatutkimuksen aikana syntyneet rakenteet muuttuivat yksittäisistä interventioista osaksi laajempaa Herttoniemen itseorganisointuvaa toimintaa, mikä on keskeistä juurtumisen kannalta. Mallissa tunnistetut toiminnot löytyvät, mutta alueen toimijoiden valitsemalla tavalla. Esimerkiksi Herttoniemen kotisivut tukeutuvat vahvasti asukastoimijoihin ja heidän toimintaansa, ei alueryhmän tai aluefoorumien toimintaan. Alueryhmä taas on selkeästi alueen virkamiesten keskinäisen yhteydenpidon ja voimavarojen jakamisen paikka. Sekä asukastoiminnalla että virkamiesyhteistyöllä on vahvoja omia mielenkiinnon kohteita, mutta niitä viedään omatomaisesti eteenpäin.

Kaupunginosan muutoksen kannalta merkityk-

Kuva 2. Herttoniemen osallisuusrakenne ja sen dynamiikka analyysin perusteella.
Figure 2. The participation structure in the neighbourhood of Herttoniemi.

sellisenä voidaan pitää sitä, että toimijoiden mielenkiinnon kohteilla on yhtymäkohtansa, ja mikä tärkeintä, asukastoiminta ja virkamiesyhteistyö näkyvät kaupunginosan kehittämiskertomuksissa yhtä merkittävänä, eivät toisilleen alisteisina ulottuvuuksina. Alueella heikoimmin ovat edustettuina alueen ulkopuolella toimivat kaupungin virkamiehet. Haastattelut ja erilaiset tapahtumat osoittivat, että virastojen työntekijät saattoivat tehdä aktiivisesti yhteistyötä paikallisten ihmisten kanssa asiassa, joka oli vieras työntekijää johtavalle ylemmälle virkamiehelle. Moniin ylhäältä käsin asetettuihin kehittämistavoitteisiin, muun muassa uusiin kehittämishankkeisiin suhtauduttiin alueella kärsivällisesti, mutta joskus tuskastuen. Paikalliset toimijat virkamiehistä asukkaisiin janosivat parempia mahdollisuuksia määritellä kaupunginosan tarpeita ja toimenpiteitä alueelta käsin.

Analyysin pohjalta piirtyy itseorganisoitua kaupunginosaa, jossa erilaiset toimijat ryhtyvät tarpeelliseksi katsomallaan tavalla. Itseorganisoituminen ei koske vain asukkaita, vaan myös alueen virkamiehet ovat organisoituneet keskenään yli hallintosektoreiden. Epävirallinen (*informaali*) ja virallinen (*formaali*) kohtaavat puolivirallisilla (*semi-formaali*) areenoilla, paikallisissa tiloissa ja yhdessä sovitulla toimintatavoilla (Jarenko 2013). Voimakkaimmin itseorganisoituminen tulee esiin Roihuvuoren yhteispihan ja

kaupunginosien verkkosivujen kehityskertomuksissa. Itseorganisoituminen oli niissä merkittävä kaupungin fyysisistä tilaa ja toimintaa muuttava voima. Uudenlainen paikallisviestintä sekä uudet julkiset tilat vahvistivat kaupunginosan sisäisiä voimatekijöitä ja paikallista identiteettiä. Itsorganisoituminen toimi alueen ulkopuolisten kehittämispaineiden filtrinä ja katalyyttinä näyttämällä, mitä alueen toimijat haluavat. Erilaiset intressit eivät olleet haitta, vaan monesti hyöty. Yhteistyöllä ja erilaisilla kumppanuuksilla voitiin toteuttaa samaan kaupunkitilaan hyvin erilaista toimintaa. Ylipäätään itseorganisoituminen uudisti kaupunkisuunnittelua ja kaupunkitilan kehittämistä, koska osalliset eivät olleet enää vain osallisia, vaan suunnitteluprosessin käynnistäjiä, ohjaajia, toteuttajia ja tulosten loppukäyttäjiä, jotka vaikuttavat toiminnallaan alueen kehitykseen jatkossakin.

Sekä toimintatutkimuksen tulokset että niiden ulkopuolella tapahtuneet asukasaktiivisuuden aikaansaamat ilmiöt tukevat päätelmää itseorganisoitumisen olemassaolosta. Niin sanottu uusi kaupunkilaisuus on noussut laajempaan keskusteluun erilaisten kaupunkitapahtumien ja facebook-pohjaisen kaupunkiaktiivismin myötä (Mäenpää 2011; Kopomaa 2012, Hernberg 2012). Herttoniemessä itseorganisoituvaa toimintaa oli mahdollista ruokkia VOK:n osallista-

vien paikalliseen kehittämiseen perustuvien menetelmien avulla. Huomioitavaa kuitenkin on, että itseorganisoitumista ei voi käskää, vaan se on erilaisten sattumusten jatkumo.

Tutkimuksen erityisyys nousee asetelmasta, jossa päädyttiin seuraamaan useita, yhtäaikaista suunnittelukohteita. Niitä tarkasteltiin erillisinä, eri ajoissa ja paikoissa tapahtuvina interventioina. Se mitkä asiat nousevat esille, miten suunnittelu etenee ja toteutuu tai miten toteutunut uusi kaupunkiympäristö tai -toiminnot muokkautuvat ajan saatossa, on kompleksista. Tutkimus osoittaa, ettei kaupunginosan kehitys ole yhden tekijän tiettyssä prosessissa tai ajankohdassa aikaansaatu muuttumaton tulos, vaikka vantaalaisen vieraan aluerakentamisesimerkissä näin pelättiin.

Päätelmät

Artikkelissa on analysoitu kaupunginosan kehitystä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä, paikallisia toimijoita ja alueeseen kohdistettuja kehittämistoimenpiteitä. Analyysin tulos on, ettei kaupunkitilan ja -toimintojen muutos ole lineaarinen, hankkeistettu prosessi, vaan kompleksista ulkoisten ja sisäisten muutospainoiden satunnaista vaihtelua sekä erilaisten toimijaryhmien ja -verkostojen yhteistyötä. Tuloksen pohjalta voidaan päätellä, että tällaista muutosta voidaan tunnistaa ja tukea kolmella eri tavalla.

Ensinnäkin analyysin tulokset vahvistavat ajatusta, jonka mukaan kaupungin kompleksisen muutoksen ohjaamisen tulisi tapahtua verkostomaisesti, monitoimijaisena yhteistyönä neuvotteluohjaukseen perustuen. Maanomistukseen ja rakennuttamiseen perustuneiden formaalien suunnittelukumppanuuksien ohella tulisi huomioida alueen toimijoiden itseorganisoituminen, josta puoliviralliset ja epäviralliset toimijaverkostot ponnistavat.

Itseorganisoituminen on usein satunnaista ja spatio-temporaalisesti moniulotteista, mikä tekee siitä vaikeasti tunnistettavan perinteisen kunnallisen hallinnon keinoin. Herttoniemen toimintatutkimuksen aikana syntyneet kehittämiskohteet, kuten paikallisten toimijoiden suunnittelema ja toteuttama Roihuvuoren yhteispiha, asukasaktiivien edistämä Leikkipuisto Tuhkimo tai yksikerroksiseksi jämähtänyt Herttoniemen keskus, osoittavat kehittämiskumppanuudet ja itseorganisoitumisen merkittäviksi kaupungin fyysisistä rakennetta ja toimintaa muuttaviksi voimiksi. Asukasosallistuminen ei ole enää yksittäisiin kaavailtoihin kutsuttava

ihmisten ryhmä, vaan aktiivisesti omaa elinympäristöään muokkaava ja ylläpitävä yhteisöjen joukko (YIMBY). Vuosia kestäneen tutkimusjakson aikana paikalliset toimijat muuttivat kaupunkiaan suunnittelusta piittaamatta, hallinnon prosessien ulkopuolella.

Yhteisöllisyyttä ja siitä kumpuavaa itseorganisoituvaa toimintaa ei voi pakottaa. Esimerkiksi Herttoniemen osallisuusrakenne muotoutui erilaiseksi kuin toimintatutkimuksen aikana suunniteltiin (vrt. kuvat 1 ja 2). Tämä ei kuitenkaan ole syy olla tukematta paikallista toimintaa. Päinvastoin, tarjolla olevien resurssien puitteissa alueen toimijat muokkaavat rakenteet itsensä näköisiksi. Herttoniemen tapauksessa asukasaktiivien voimalataus, eräänlainen paikallinen ”dynamo” tuli aiempaa selkeämmin esille. Näin Herttoniemen osallisuusrakenteen elinkelpoiset osat juurtuivat entistä syvemmälle toimijoiden arkeen ruohonjuuritason itsensä omaksumalla tavalla.

Toiseksi artikkeli osoittaa, ettei kaupunkisuunnittelu selviä yksin kompleksisten, monitoimijaisen muutosprosessin hallinnassa. Mikäli alueen toimintojen ja rakennusten loppukäyttäjät halutaan sitouttaa hankkeisiin jo ennen suunnitteluprosessin aloittamista, tulisi kunnan muiden hallinto-sektoreiden ja päätöksentekijöiden varmistaa, että kaupunginosista ja suunniteltavien alueiden ympäriltä löytyy osallisuutta tukevia rakenteita. Näitä ovat asukasosallisuuden mahdollistavat kaupunginosayhdistykset, aktiiviset harrastusryhmät sekä niiden kommunikaatiota ja yhteistä tahtoa tukevat viestintäkanavat. Osallisuuden tukeminen merkitsee yhtäaikaista lähidemokratian vahvistamista ja panostamista paikallisiin kunnallisiin palveluihin ja asukastoimintaan, joita ilman ei ole tiloja eikä toimintaa asukkaiden keskinäiseen kohtaamiseen ja yhteistoimintaan virkamiesten kanssa. Paikalliset pysyvät, tai ainakin hitaasti muuttuvat, osallisuusrakenteet lisäävät kaupunginosan sisäistä vuorovaikutusta ja puskuroivat kaupunginosaan kohdistuvia ulkoisia muutospainetta.

Paikallisuuden tekeminen näkyväksi kaupungin keskushallinnon tasolla on vaikeaa. Tämä johtuu siitä, että nykyisellään kaupunkia ei kehitetä kokonaisvaltaisesti. Kaupungin keskushallinnon tasolla tehty kaupunkisuunnittelu näkyy kaupunginosissa pirstaleisina kaavahankkeina, joista ei löydy tilaa paikallisille tarpeille eikä voimavaroille. Toimintatutkimuksessa tehty pitkä kenttätyö paikkasi tätä jatkumoa. Tuloksina voidaan nähdä kehittämiskumppanuuksien rakentuminen, sitoutuminen suunnitelmien toteutukseen, eräänlaisen ”paikan muistin” kutoutuminen sekä kaupunginosan iden-

titeetin ja sosiaalisten verkostojen vahvistuminen. Nämä edesauttoivat alueen näkymistä koko kaupungin ja seudun mittakaavassa, mikä paradoksaalisesti kyllä, todennäköisesti lisää kaupunginosan vetovoimaa ja siten siihen kohdistuvia ulkoisia paineita.

Kolmanneksi kaupunginosatasoisten osallisuusrakenteiden olemassaolo ei vain edesauta suunnittelua ja toteutusta, vaan edistää kaupunginosan tasapainoista kehitystä myös tulevaisuudessa. Herttoniemessä ja Roihuvuoressa osallistumisen hyöty kohdistui uusien rakennuskohteiden suunnittelua ja rakentamista laajemmalle. Aktiivinen asukastoiminta ja osallistuminen tuottivat paikallista identiteettiä tavalla, joka loi paremmat edellytykset kaupunginosan kehittämiseksi myös pitkällä aikavälillä. Kyky vaalia omaa asuin ympäristöä, ylläpitää paikallisia palveluita ja olla osa yhteisöä jaettiin kaikkien osallistuneiden kesken, osallistumisen tavasta tai kohteesta riippumatta. Näin läpäisevään ja pitkäkestoiseen muutosvoimaan kaupunkisuunnittelu harvoin ylittää.

Ilman paikallisia, osallistumista tukevia rakenteita asukkaat eivät pysty vaikuttamaan asuinalueeseensa, tapahtui se sitten tietoisesti osallistuen kaavoitusprosesseihin tai tiedostamatta kaupunginosan arjessa eläen. Ihmiset jäävät ikään kuin jumiin asuin ympäristönsä epäkohtiin, koska yhteys hallintoon ja päätöksentekoon puuttuu. Puolivirallisten kohtaamisten puuttuessa, virallisilla areenoilla toimivat eivät hahmota kansalaistoiminnan merkitystä. Vakavimmillaan tämä johtaa kaupunginosan taantumiseen ja sosiaaliseen segregatioon, josta ulostie on vain niillä, joilla on rahaa murtautua ulos muuttamalla pois (Hamdi 2010). Kaupungin kehityksen näkökulmasta osallistuva kaupunkisuunnittelu ei ole vain paremmin käyttäjien tarpeisiin soveltuvan ympäristön suunnittelua, vaan avoimen, yhtäläisiä mahdollisuuksia tarjoavan yhteiskunnan rakentamista.

Alaviitteet

1. Toimintatutkimus koostui kolmesta, eri rahoitus pohjalla toteutetusta kehityshankkeesta. Kaikkia ARJA (2004-2006) ja Ubiikki Helsinki / ASPA (2006-2007) hankkeissa tehtyjä interventioita ei tässä artikkelissa pystytä kuvaamaan. Ne kohdistuivat:
 - julkisten tilojen ja elinympäristön viihtyisyyteen (Roihuvuoren yhteispiha, metroaseman kehittäminen, turvallisuus- ja viihtyisyyskyselyt Herttoniemessä);
 - kaupunkitoimintojen yhteissuunnitteluun (julkisen liikenteen ja kevyen liikenteen pa-

rantaminen, lasten ja perheiden palvelut);

- kolmannen sektorin aktivoimiseen (kaupunginosasivujen luominen ja eri työkalut, palvelutiski, palvelukartan konsultointi);
- kaupunginosa hallintoa, osallisuutta ja yhteishallintaa tukevan mallin rakentamiseen.

Kolmas Suomen Akatemian rahoittama PALCO-hanke (2009-2012) keskittyi tulosten analyysiin ja aukikirjoittamiseen. Lisää tietoa hankkeista: <http://maa.aalto.fi/fi/research/ytk/research/>

2. Menetelminä käytettiin muun muassa McKneighin (2003) paikallisten voimavarojen tunnistamista (ABCD *asset-based-mapping*) sekä Wendy Sarkissianin (2009) tapaa pilkkua monimutkaiset elinympäristön kehittämisen interventiot pienimuotoiksi tapahtumiksi, joissa jokaisella osallistujalla on mahdollisuus antaa panoksensa omista lähtökohdistaan käsin. Esimerkiksi vanhempainvapaalla olevat aikuiset sitoutettiin suunnittelemaan lasten elinympäristöjä osana leikkipuiston toimintaa. Lisäksi käytettiin erilaisia neuvottelu- ja keskustelutekniikoita (Forester 1999), joilla erilaisia intressejä omaavat paikalliset toimijat saatiin keskustelemaan tavoitteistaan.
3. Osallisuusrakenteella tarkoitetaan Herttoniemen tapauksessa kaikkia niitä inhimillisen ja sosiaalisen pääoman muotoja, jotka mahdollistavat asukkaiden aktiivisuuden ja paikallisen identiteetin (Lin 2001; Putnam 2003).

Lähteet

- Alasuutari, Pertti (1993). *Laadullinen tutkimus*. Gummerus, Jyväskylä.
- Allmendinger, Phil (2009). *Planning Theory*. Basingstoke, Palgrave.
- Alppi, Samuli. & Ylä-Anttila, Kimmo (2007). Verkostourbanismi. *Yhdyskuntasuunnittelu* 45:2, 10–26.
- Baynes, Timothy (2009). Complexity in urban development and management: Historical overview and opportunities. *Journal of Industrial Ecology* 13: 2, 214–227.
- Boonstra, Beitske & Boelens, Luuk (2011). Self-organization in urban development: towards a new perspective on spatial planning. *Urban Research and Practice* 4:2, 99–122.
- Bäcklund, Pia (2007). *Tietämisen politiikka – Kokemukseellinen tietokunnan hallimassa*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsinki.
- Bäcklund, Pia & Mäntyselä, Raine (2010). Agonism and institutional ambiguity: Ideas on democracy and the role of participation in the development of planning theory and practice-the case of Finland. *Planning Theory* 9:4, 333–350.
- Checkland, Peter (1981). *Systems Thinking Systems Practice*. John Wiley, Chichester.
- Christaller, Walter (1933/1966). *Central places in Southern Germany (Die zentralen Orte in Süddeutschland, kääntänyt Baskin W. Charlsle)*. Prentice Hall, Englewood.
- Castells, Manuel (1996). *The rise of the Network Society: The Information Age: Economy, society and culture, Vol. I*. Blackwell, Cambridge MA.

- Faludi, Andreas & Waterhout, Bas (2006). Introducing Evidence-based planning. *The Planning Review, Special Issue: Evidence-Based Planning* 42:165, 4–13.
- Florida, Richard (2005). *Cities and the creative class*. Routledge, London.
- Flyberg, Bengt (1998). *Power & rationality: Democracy in practice*. University Chicago Press, Chicago.
- Forester, John (1999). *The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes*. MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Hamdi, Nabeel (2010). *The Placemakers Guide to Building Community*. Earthscan Ltd., London.
- Healy, Patsy (1995). *Collaborative planning*. University of British Columbia Press, Vancouver.
- Heikkilä, Tarja (1998). *Tilastollinen tutkimus*. Edita, Helsinki.
- Helsingin yleiskaava: Visio 2050 (2013). Kaupunkikaava – Helsingin uusi yleiskaava. *Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston (KSV) yleissuunnitteluosaston selvityksiä* 2013:23. KSV, Helsinki.
- Hernberg, Hella (2012). *Helsinki beyond dreams*. Urban Dream Management. Helsinki World Design Capital, Helsinki.
- Horelli, Liisa (2002). A methodology of participatory planning. Teoksessa Bechtel, Robert & Churchman, Arza (toim.) *Handbook of environmental psychology*. John Wiley, New York, 607–628.
- Horelli, Liisa & Vepsä, Kirsti (1994). In search of supportive structures for everyday life. Teoksessa Altman, Irwin & Churchman, Arza (toim.) *Women and the environment: Human behavior and environment*. Plenum, New York, 201–206.
- Horelli, Liisa & Wallin, Sirkku (2006). Arjen ajan hallintaa. *Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisu*, 9. Edita, Helsinki.
- Hummelbrunner, Richard & Reynolds, Martin (2010). *Systems thinking for enhancing evaluation practice. Workbook and background reading*. European Evaluation Society Conference, Praha.
- Häkkinen, Timo & Wallin, Sirkku (2004). Herttoniemen turvallisuus- ja viihtyisyys-kyselytutkimuksen tulokset. *ARJA-bankeen raportti*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK). Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Innes, Judith & Booher, David (2010). *Planning with complexity: Introduction to the collaborative rationality of public policy*. Routledge, New York.
- Jacobs, Jane (1961). *Death and life of great American cities*. Random House, New York.
- Jarenko, Karoliina (2007). Herttoniemen elinympäristön viihtyisyys ja palvelut-kyselyn tulokset. *ARJA-bankeen raportti*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus (YTK). Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Kopomaa, Timo (2012). *Läbiö 2.0 – Utopiaa ja toita. Läbiö-ohjelma 2008–2001*. KaKe-verkoston julkaisu. 12.2.2015, http://kaupunginosat.net/ruohonkarjet/images/stories/Ruohonkarjet/Leppoisahio/leppoisalahio_net.pdf
- Kuoppa, Jenni (2012). Beyond vague promises of liveability: An exploration of walking in everyday life. Teoksessa Henckel, Dietrich, Könecke, Bebjamin, Stabilini, Stefano, Thomaier, Susanne & Zedda, Roberto (toim.) *Space time design of the public city*. Springer Publishers, 157–170.
- Kurki, Hannu (2005). Lähitalouden ymmärtäminen ja asuinalueen kehitys. Teoksessa, Kanninen, Vesa (toim.) *Neloskerrettä kaupunginosiin - Kumppannudet ja roolit alueiden kehittämässä*. Kulttuuriasiainkeskus, Helsingin kaupunki, Helsinki, 69–81.
- Kuula, Anja (1999). *Toimintatutkimus – Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä*. Vastapaino, Tampere.
- Laki alueiden kehittämistä (2014). Laki alueiden kehittämisestä ja rakennerahastotoiminnan hallinnoinnista. *Finlex-kokoelma*. 12.3.2015, <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140007#Pdp1003168>
- Leadbeater, Charles (2004). *Personalisation through participation: A new script for public services*. Demos, London.
- Lewin, Kurt (1947). Frontiers in group dynamics II. Channels of group life; Social Planning and Action Research. *Human Relations* 1947/1, 143–153.
- Lin, Nan (2001). *Social capital: A theory of social action and structure*. Cambridge University Press, Cambridge MA.
- Manzo, Lynne & Perkins, Douglas (2006). Finding common ground: The importance of place attachment to community participation and planning. *Journal of Planning Literature*, 20, 335–350.
- McKnight, John (2003). Regenerating community: The recovery of a space for citizens. *Distinguished Public Policy Lecture, Institute for Policy*. 3.3.2014, <http://www.abcdinstitute.org/publications/downloadable/>
- Museovirasto (2009). Länsi-Herttoniemen pientaloalue. *Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt*. 7.4.2014, http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5190
- MRL (1999). Maankäyttö- ja rakennuslaki. *Finlex-kokoelma*. 12.3.2015, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132#L2P20>
- Mäenpää, Pasi (2011). *Helsinki takaisin jaloilleen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Packalén, Eeva (2008). *Herttoniemen historiikki*. Helsingin kaupungin museo, Helsinki.
- Piimies, Marja (2008). *Läbiöistä kaupunginosiksi, joissa tapahtuu! Läbiöprojektin projektisuunnitelma 2008–2011*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsinki.
- Putkonen, Lauri & Huusko, Katri (1994, toim.). *Herttoniemen rakennettu ympäristö*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsinki.
- Putnam, Richard (2003). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.
- Rhodes, Richard (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies* 44:4, 652–667.
- Roihuvuoren kaupunginosasivut (2012). *Roihuvuoren asukaspuiston yhteissuunnittelu*. 20.6.2012, <http://roiuhvuori.com/index.php/roiuhvuoren-nuorisotalon-ja-leikkipuisto-roihuvuoren-pihan-yhteissuunnittelu-mainmenu-903>
- Saad-Sulonen, Joanna & Horelli, Liisa (2010) The value of community informatics to participatory urban planning and design: A case-study in Helsinki. *The Journal of Community Informatics* 6: 2. 20.3.2011, <http://ci-journal.net/index.php/ciej/article/view/579/603>
- Salet, Willem (2006). Rescaling territorial governance in the Randstad Holland: The responsiveness of spatial and institutional strategies to changing socio-economic interactions. *European Planning Studies, Special Issue: Governance Rescaling in Europe: Analytical and Empirical Explorations*, 14:7, 959–978.
- Sarkissian, Wendy & Hurford, David (2010). *Creative community planning: Transformative engagement methods for working at the edge*. Earthscan Ltd, London
- Silfverberg, Kalle (2014). Helsinki tyrmää Herttoniemen autotunnelin - Kulut eivät vastaisi hyötyjä. *Helsingin Sanomat* 6.3.2014.

- Sotarauta, Markku (1996). Kohti epäselvyyden hallintaa: Pehmeä strategia 2000-luvun alun suunnittelun lähtökohtana. *Acta Futura Fennica No 6*. Finnpublishers, Jyväskylä.
- Staffans, Aija & Väyrynen, Eija (2009, toim.). Oppiva kaupunkisuunnittelu. *Arkkitehtuurin julkaisuja nro 98*. Aalto yliopisto, Espoo.
- Staffans, Aija & Merikoski, Tiina (2011, toim.). *Miten kestävä matkailualue tehdään? Käsikirja suunnitteluun ja rakentamiseen*. Aalto yliopisto, Espoo.
- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti (2003). Beyond polarisation versus professionalisation? A case study of the development of the Helsinki region, Finland. *Urban Studies* 40:11, 2127–2145.
- Väyrynen, Erja (2010). Towards an innovative process of networked development for a new urban area – Four theoretical approaches. *Studies in Architecture 2010/43*. Helsinki University of Technology, Espoo.
- Wallin, Sirkku & Horelli, Liisa (2009). Arvioinnin paikka alue- ja yhdyskuntasuunnittelussa. *Hallinnon tutkimus* 28:5, 109–116.
- Wallin, Sirkku & Horelli, Liisa (2010). A methodology of user-sensitive service design within urban planning. *Journal of Environment and Planning B* 37:5, 775–791.
- Wallin, Sirkku & Horelli, Liisa (2012). Playing with the glocal through participatory e-planning. *Journal of Community Informatics* 8(3). <http://ci-journal.net/index.php/ciej/article/view/883>
- Wallin, Sirkku, Horelli, Liisa & Saad-Sulonen, Joanna (2010). Conclusions – Towards an ecology of digital tools as embedded in participatory e-planning. Teoksessa Wallin Sirkku, Horelli, Liisa & Saad-Sulonen, Joanna (toim.) *Digital tools in participatory planning*. Aalto University, Centre for Urban and Regional Studies, Series C27, 135–142.

LIITE I. Toimintatutkimuksen aineistot

Artikkelin analyysissä käytettiin:

-Toimintatutkimuksen interventioista kertyneitä aineistoja, kuten alueryhmän muistioita (23 kpl), Herttoniemiseurauksen järjestämien suunnittelu- ja tiedonantotapahtumien muistioita (4 kpl) sekä alueen asukkaille ja yrittäjille suunnattujen suunnittelupajojen (5 kpl) muistioita. Tutkimusryhmä osallistui kaikkien näiden tilaisuuksien järjestämiseen, mutta tilaisuuksiin osallistujat, tilaisuuksien kulku sekä tulokset olivat paikalle saapuneiden toimijoiden aikaansaamia. Muistiot on kirjoittanut paikallinen toimija ja ne ovat olleet avoimesti kommentoitavissa muun muassa kaupunginosan verkkosivuilla.

- Toimintatutkimuksen kulkua ja tuloksellisuutta jäsentäviä aineistoja, jotka ovat olleet tutkimusryhmän tuottamia. Näitä ovat kahden elinympäristön viihtyisyyteen liittyvän kyselyn tulokset (Häkkinen & Wallin 2004; Jarenko 2007) sekä kolmen ryhmähaastattelun ja viiden henkilöhaastattelun tulokset. Tutkimusryhmä on kerännyt nämä aineistot normaalin kysely- ja haastattelututkimuksen keinoin vuosina 2005–2009 (Heikkilä 1998;

Alasuutari 1993). Lisäksi toimintatutkimusta jäsentäneitä aineistoja ovat kirjoittajan muistiinpanot ja tutkimuspäiväkirjamerkinnot, joita kertyi vuosina 2003–2012 yli 250:sta eri tilaisuudesta ja tapahtumasta. Merkinnot perustuvat osallistuvaan havainnointiin. Toimintatutkimuksen kulkua ja tuloksia on aiemmin raportoitu Helsingin kaupungin tietokeskuksen julkaisusarjassa (Horelli & Wallin (2006, toim.) sekä analysoitu eri näkökulmista kansainvälisissä alan tiedejulkaisuissa (Wallin & Horelli 2010; Wallin & Horelli 2012).

- Hallinnon tuottamia alueen suunnittelutietoja, kuten esimerkiksi Helsingin Kaupunkisuunnitteluviraston Herttoniemeä ja Roihuvuorta koskevia kaava-asiakirjoja, Tietokeskuksen tarjoamia Kaakkois-Helsingin suuraluetta koskevia tilastoja vuosilta 2001–2012 sekä Sosiaaliviraston aluetyötä koskevia päätöksiä vuosilta 2003–2009. Näitä aineistoja on käytetty toimintatutkimuksessa tehtyjen interventioiden pohjatietoina sekä analyysin tulosten tulkinnan lähtökohtina.